

Till höger: en punkare, 1998.
Till vänster: Salvador Dalí, *Mjuk konstruktion med kokta bönor*.
Förebud till inbördeskriget, 1936.
Bilder (där inte annat anges) ur *Om fulhet* av Umberto Eco (Brombergs).

FULA KVINNOR UTHYRES! Det var herr Durandeauss affärsidé i modets huvudstad Paris i mitten av 1800-talet. Istället för att sälja vad han upplevde som "falsk skönhet", som lösögonfransar, kosmetika och vackra kläder, sålde han fulhet. Riktig, fysisk fulhet.

Hans agentur hyrde ut fattiga, motbjudande kvinnor som eskort åt vackra societetsdamer, per timme eller per dygn. Precis som pärlor i håret eller en vacker själ, förstärkte den fula, genom kontrasten som uppstod, skönheten hos den vackra. Iförd lånade kläder fick den fula följa med på teaterföreställningar, middagar och andra festligheter.

Låter historien uppdiktad?

Det är den. Berättelsen om herr Durandeauss och fulhetsagenturen återfinns i novellen *Rentafoil*, skriven av den franske 1800-talsförfattaren Émile Zola. Men den har sin motsvarighet i vår tid. I London finns till exempel en modellagentur, Ugly Model Agency, som hyr ut fula ansikten till företag, som hoppas på att bli uppmärksammade med den fula eller fule vid sin sida.

Fulhet är "inne" – en trend som började redan under Émile Zolas tid. Idag är det hippt att sticka ut, att vara annorlunda, att skilja sig från de traditionella skönhetsidealerna.

I den digra antologin *Om fulhet* (Brombergs, 2008) tar den

italienske författaren Umberto Eco med oss på en resa i litteraturens och konstens mörka och motbjudande värld. Han utforskar vad fulhet är, hur definitionen på vad som anses fult har förändrats under århundradenas lopp, och varför människan alltid har lockats och fascinerats av det groteska. *Om fulhet* är fylld av citat ur litterära verk och rikligt illustrerad med bilder på skulpturer och bildkonstverk, från det antika Grekland till våra dagar.

Det var betydligt roligare att skriva *Om fulhet* än praktverket *Om skönhet*, som utkom för ett par år sedan, avslöjar Umberto Eco under en föreläsning om fulhetens historia.

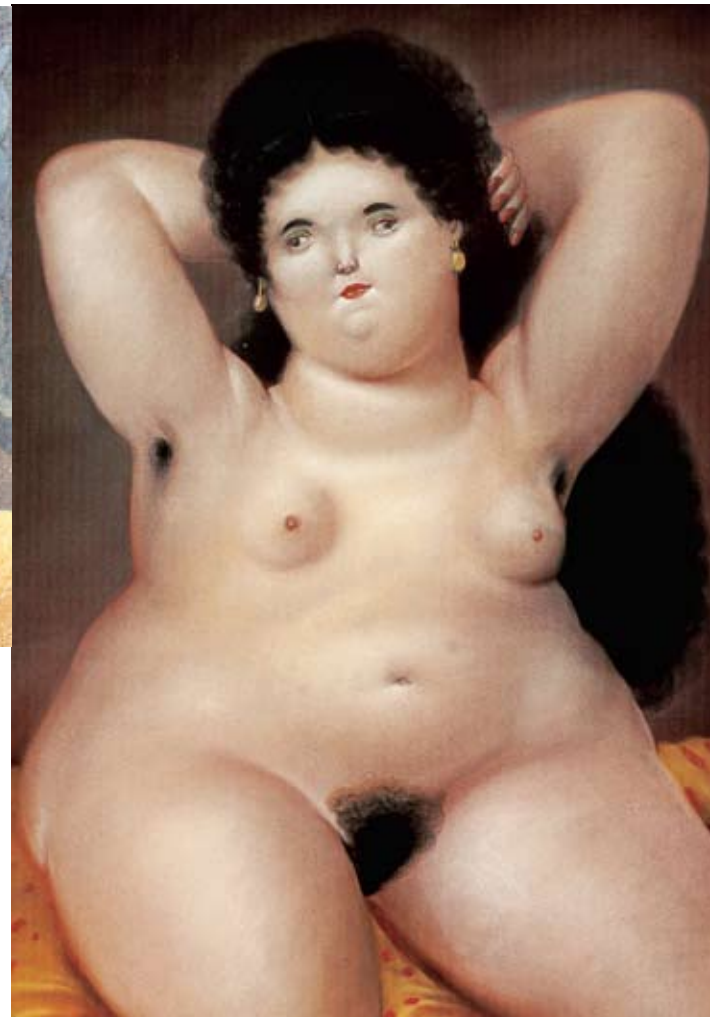
– Skönhet är på ett sätt tråkigt. Även om föreställningarna om vad som anses vackert är föränderliga, måste det vackra hela tiden följa vissa givna riktlinjer. En näsa eller en mun får till exempel inte vara större eller mindre än vad normerna tillåter.

– När det gäller fulhet däremot, kan näsan vara lika lång som Pinocchio, lika stor som en elefantsnabel eller lika böjd som en örnnäbb. Fulheten är oförutsägbar, i den bor oändliga möjligheter. Fulheten är utan slut, som Gud.

DET VAR UNDER ROMANTIKEN som synen på fulhet kom att ändras i grunden. Tidigare hade det vackra varit synonymt med det goda, och det fula med det onda. En ful eller vanskapt person kunde helt enkelt inte vara god.

VACKER SÖT, NÄTT, FIN, SKÖN, SNYGG, TILLTALANDE, BEHAGFULL, FÖRTJUSANDE, TILLDRAGANDE, ATTRAKTIV, INTRESSEVÄCKANDE, TREVLIG, RAR, HÄRLIG, UNDERBAR, LJUVLIG, FANTASTISK, LÄCKER, CHARMERANDE, HÄNFÖRANDE

Till vänster: Walt Disneys *Snövit och de sju dvärgarna*, regi David Hand, 1937.
Till höger: Fernando Botero, *Kvinnan*, 1979.

FUL MOTBJUDANDE, FRÅNSTÖTANDE, HEMSK, RYSLIG, FRUKTANSVÄRD, VEDERVÄRDIG, FASANSFULL, FÖRFÄRLIG, ÄCKLIG, VIDRIG, AVSKYVÄRD, VÄMJELIG, GROTESK, OANSTÄNDIG, SMUTSIG, OBSCEN, DEFORMERAD, VIDRIG, LÄSKIG, RUGGIG, TRIST, BEIGE

Ovan till vänster: Niki de Saint Phalle, *Hon*, 1966.
Till höger: Divine i *Pink Flamingos*, regi: John Waters, 1972.

”DET VACKRA HAR BLIVIT TRÅKIGT”

Marc French, Ugly Model Agency, London

Ni har bara fula modeller. Hur ser de ut?

– Det finns inget fult när det gäller människor längre. Inte i någon negativ bemärkelse. Det handlar istället om intressanta, unika individer. Vi anlitar alla sorters människor – långa, korta, smala och tjocka, mellan 18 och 100 år. Det är allt från sumobrottare till små gamla damer.

Ni har en grupp som ni kallar för ”extrema modeller”.

Vad innebär det?

– De har olika typer av kroppsmodifikationer, som tatueringar, piercing i hela ansiktet, uttöjda öron eller utskurna mönster i huden.

Hur ser marknaden ut?

– Efterfrågan är jättestor och har vuxit väldigt mycket de senaste åren. Företagen har blivit mer äventyrliga i sin annonsering och vill ha ovanliga människor för att nå ut.

Jag har jobbat i den här branschen i 20 år och kan av erfarenhet säga att det traditionellt vackra har blivit tråkigt, folk har tröttnat på det.

Vilka är era kunder?

– Det är allt från banker och låneinstitut till tv-kanaler, klädmärken och modemagasin som Vogue.

Men så händer något i vårt sätt att betrakta varandra. I Mary Shelleys roman *Frankenstein* (1818) föds monstret utan förutbestämda egenskaper, som en tabula rasa, men pressas till hemska handlingar eftersom ingen vill kännas vid honom för att han är ful. Trots att han är ett monster är han inte i grunden ond.

Den franske författaren Victor Hugo lovordade det groteska och gav det ett värde genom att låta det symbolisera balans och sanning. I Hugos kanske mest kända verk *Ringaren i Notre Dame* (1831) försöker den deformerade Quasimodo, som är puckelryggad och bara har ett öga, rädda den vackra Esmeralda som blivit anklagad för häxeri. Fulheten har blivit god. Och i *Skrattmänniskan* (1869) attraheras fröken Josiana av Gwynplaine enbart för att han är ful.

En ny estetik var född, som har fortsatt in i våra dagar, där filmer som *E.T.*, *Skönheten och odjuret* och *Star Wars*, med rymdvarelserna Yoda och robotarna C-3PO och R2-D2, slagit publikrekord. I skrivande stund går bland annat *Hellboy II* på bio. Där är människorna tråkiga och publiken förväntas istället sympatisera och identifiera sig med monstren, avarterna.

EN LIKANDE UTVECKLING har skett inom bildkonsten. Under 1900-talet börjar det disharmoniska för första gången betraktas som konst, om än ful sådan. Umberto Eco talar om ”avantgardet och fulhetens triumf”.

FULHET PÅ TEATERN

Också teatern har dragits med i fulhetstrenden. Dramaten sätter den här säsongen upp den rosade tyske dramatikerna Marius von Mayenburgs pjäs *Den fule*. Den handlar om uppfinnaren Lette som tvingas gå till en plastikkirurg eftersom han är för ful för att få vara företagets ansikte utåt. Emil Graffman regisserar.

Pjäsen driver med utseendefixering. Vad tycker du själv är vackert och fult?

– Det är en fråga som jag hellre vill ställa till publiken. Men det råder knappast någon tvekan om att utseendefixeringen har passerat rimlighetens gräns för länge sedan. Vi förväxlar idag innehåll med yta, och definierar något som vackert eller fult beroende på vad andra tycker om det. Men i första hand är *Den fule* en komisk fars. Uppfinnaren Lette ser likadan ut efter operationen som före. Varför?

– Det är ett medvetet grepp som författaren använder för att göra Lette till en projektionsyta, som vi ju alla på ett sätt är. Han bemöts helt annorlunda efter operationen. På så sätt tvingas åskådaren utmana sin syn på vackert och fult.

Plastikkirurgen tar patent på ansiktet och plötsligt dyker kopior upp på stan ...

– Ja, det är en hypermodern drift med utseendefixering och identitetskris. Med sitt nya ansikte tror Lette plötsligt att han är någon, men ju fler ser ut som han, desto mindre upplever han att han har en identitet, ett jag.

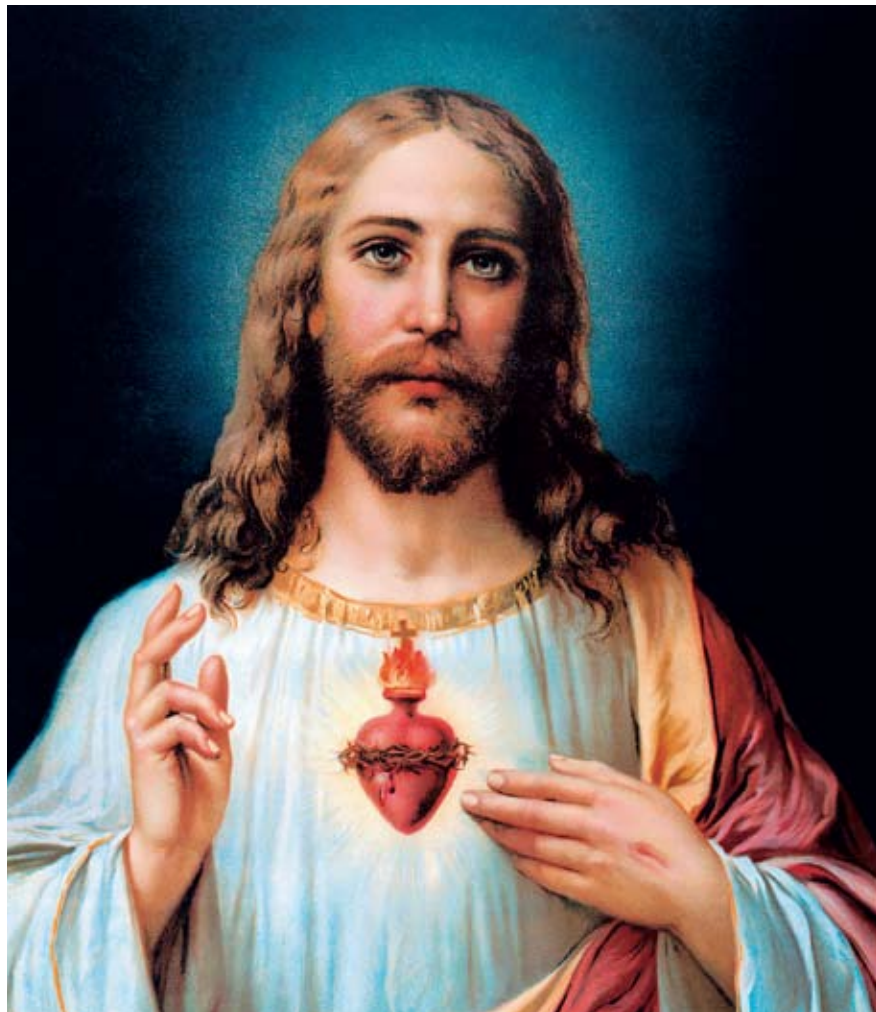
blåa kalufser och hårt sminkade tjejer med höga klackar och Gucci-väskor. Och ute på stan kan man se svartklädda gothare korsa gatan vid sidan av män i kjol och kvinnor i kostym.

När min farmor var ung ansågs tatueringar vara ett tydligt tecken på mänskligt förfall. Och en finansminister med hästsvans och ring i örat skulle inte ha varit tänkbart ens i hennes vildaste fantasi, om den nu överhuvudtaget skulle ha sträckt sig så långt.

Detta nya paradoxala sätt att se på skönt och fult existerar inte bara mellan olika människor i vår kultur, utan också inom en och samma person. Att en snaggad kvinna med en stor tatuering på axeln vill vara prinsessa när hon gifter sig i en ärmlös klänning av spets och siden betraktas inte längre som konstigt. Och det är fullt möjligt för en och samma person att tycka att både Marilyn Monroe och hennes namne Marilyn Manson är ideal att sträva efter.

Likadant är det i vårt förhållande till inredning. I de glansiga tidskrifterna samsas klassisk skön design med kitsch, det som förr betraktades av finsmakarna som vulgärt skräp. Idag kan ett designat hem med klassiker av Alvar Aalto och Arne Jacobsen kombineras med trädgårdstomar i plast eller stora färgglada Jesustavlor.

Men det finns ett område där vi fortfarande söker efter klassisk skönhet, menar Umberto Eco – och konstigt nog är

Kitsch-Jesus från ett vykort.

E.T.: The Extra-Terrestrial, regi Steven Spielberg, 1982.

det hos vardagstingen – bilar, tv-apparater, mobiler och porslin. Det är svårt att hitta riktigt fula tv-apparater eller groteska bilar på marknaden.

– Det är inte längre på grund av funktion som vi köper ett nytt kylskåp, säger Eco i en intervju i tidningen Axess, och menar att tingen som omger oss har blivit konst i klassisk mening.

Och så refererar han till Thomas av Aquino, en italiensk 1200-talsteolog och filosof som skulle ha svårt att förstå hur vi kan tycka att design är viktigare än funktion. På medeltiden var det omöjligt att anse att något var vackert om det inte var ändamålsenligt. Aquino tar en hammare av kristall som exempel. Eftersom den inte går att använda är den inte snygg.

Men vad tycker då Umberto Eco själv, finns det en fulhet som inte går att göra om till något skönt?

Absolut, skriver han i boken. Varje dag dränker medierna oss med fasansfulla skräckbilder av barn som svälter, kvinnor som våldtas, tortyr och krig.

Hos alla, menar han, väcker dessa bilder avsky. Hur flytande våra värderingar än är, så kommer vi aldrig påstå något annat än att detta är ren och skär fulhet. ●

CHARLOTTE PEHRSON är reporter med förkärlek för existentiella frågor och de skånska vidderna.

UMBERTO ECO är författare, litteraturvetare och professor emeritus i semiotik vid universitetet i Bologna. Håller alltid i en otänd cigarill.

CHARLOTTE VÄLJER NY FACKLITTERATUR

Historier om ett brott
– *illegala aborter i Sverige på 1900-talet*
Lena Lennerhed (Atlas). Fängslande och stark historia som sällan berättats. Angelägen och välskriven.

Skogen i vårt inre
– *Utmark och frihetsdröm*,
Johannes Ekman (Carlssons). Med värme, innerlighet och djup beläsenhet guidar oss Sveriges Radios kulturredaktör genom något som ligger många varmt om hjärtat – skogen.

Stridens skönhet och sorg,
Peter Englund (Atlantis). Första världskriget skildrat genom nitton helt vanliga då levande personers ögon. Alltigenom medryckande.

Empati och engagemang
– *En kvinnolinje i svensk journalistik*,
Redaktör Ami Lönnroth (Tusculum). Några av de mest begåvade kvinnliga journalisterna i Sverige skriver om nödvändigheten av empati i intervjuer och texter.